

Павленко В.В. Проблеми педагогічної майстерності вчителя у спадщині видатних педагогів / В.В. Павленко // Професійно-компетентнісне ставлення майбутніх педагогів початкової та дошкільної освіти у ВНЗ: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені І.Франка, 2011. – 304 с. – С.216–224.

Павленко Віті Віталіївна

Кан. пед. наук, асистент кафедри педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Проблеми педагогічної майстерності вчителя у спадщині видатних педагогів

В умовах відродження духовної культури українського народу постає гостра потреба у вихованні розвиненої особистості, здатної спрямувати свою життєдіяльність у руслі гуманістичного розвитку суспільства і саморозвитку на підґрунті засвоєння загальнолюдських цінностей.

У цьому процесі значна роль належить навчальним закладам, саме вони посилюють вимоги до особистості вчителя, його вмінь розвивати духовний світ школярів.

Зазначимо, що формування педагогічної майстерності спирається, насамперед, на концепції відомих педагогів минулого (Я.Коменський, О.Духнович, К.Ушинський, А.Макаренко, В.Сухомлинський), у працях яких акцентується увага на значенні творчості особистості вчителя.

Різні аспекти професійної підготовки вчителя знайшли своє відображення в педагогіці (О.О. Абдуліна, А.М. Алексюк, Д.А. Белухін, М.Б. Євтух, С.У. Гончаренко, О.В. Киричук, Н.В. Кузьміна, В.І. Лозова, О.М. Пехота, Л.І. Рувинський, С.О. Сисоєва, М.М. Солдатенко, Л.Ф. Спірін, О.І. Щербаков та інші).

Шляхи вдосконалення педагогічної майстерності розглядаються сучасними педагогами та психологами (В.І. Бондар, Г.П. Васянович, І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, В.А. Семиченко, В.О. Сластьонін, О.В. Скрипченко)

Завданнями даної статі є розкриття проблеми педагогічної майстерності вчителя у спадщині видатних педагогів.

Питання про педагогічну майстерність вчителя було поставлене ще такими античними мислителями як Сократ, Платон, Аристотель, Квінтіліан та ін. У первісному суспільстві дітей охороняли, виховували, залучали до колективної праці дорослі. З розвитком виробництва виникла необхідність організованого навчання і виховання підростаючого покоління. Виховання доручалося найбільш досвідченим членам родової общини. До них висувались певні *вимоги*: володіння тими вміннями і навичками, якими слід навчити дітей, знання релігійних обрядів, казок, ігор і пісень, які є джерелом моральності. Так, уже в умовах родового устрою почало виникати питання педагогічної майстерності [1, с. 19]. Ці думки можна розглядати як передумови, зачатки педагогічних емпіричних систем. В той час стиль спілкування між вчителем і учнями був авторитарний. Його метою було зберегти за допомогою виховання та прикладу звичаї, суспільний устрій.

Сократ стверджував, що вчитель повинен не лише повідомляти, щось готове, а його мистецтво у тому, щоб у дитині пробудилось самостійне мислення. Учительську місію мислитель вважав важливішою за обов'язки батьків. Так само розглядав мистецтво виховання і Аристотель, відмітивши, що воно разом з природою робить людину досконалою, прекрасною з усіх точок зору. Виходячи з ідеї розвитку він вперше в історії педагогіки зробив спробу вікової періодизації, яку потрібно враховувати у процесі виховання.

На думку М.Ф. Квінтіліана, у мистецтві навчання великого значення має підготовка вчителя, його *знання, методи* навчання. Він написав перший в історії трактат «Про виховання оратора». Тут вперше дається закінчена система педагогічних вказівок, формулюється ряд вимог до вчителя, хоч він і говорить про

підготовку майбутнього оратора. На думку М.Ф. Квінтіліана, вчитель повинен любити дітей, бути для них хорошим прикладом у всьому, розмовляти чистою і грамотною мовою, бути освіченим. Для роботи у школі підвищеного типу вчитель обов'язково повинен попередньо працювати певний час в елементарній школі.

Відомий філософ Плутарх також звертав увагу на роль вчителя у процесі навчання. Він вважав, що вчитель повинен мати великий життєвий досвід та бездоганну поведінку.

Отже, мислителі античного світу зробили вагомий внесок у дослідженні ролі вчителя у тогочасному суспільстві, а також висунули ряд вимог до нього. В цей період мислителі вперше застосували термін *«виховне мистецтво»* – це сукупність якостей вчителя, що володіє майстерністю виховання та навчання [1, с.20-23].

Великих здобутків у розвитку педагогічної думки було досягнуто в епоху Відродження. Характерною ознакою культури Відродження стають ідеї гуманізму, що проникли в тогочасну педагогіку, яку ще називають гуманістичною педагогікою. Гуманістичний підхід до сутності педагогічної майстерності був відображений у поглядах Томаса Мора, Томазо Кампанелла, Франсуа Рабле, Єразма Роттердамського, Мішеля Монтеня та інших мислителів епохи Відродження. Гуманне відношення, любов до дитини, вміння розвинути у дитині допитливість; прагнення до усвідомленого засвоєння дитиною знань – саме це цінували у вчителю.

Епоха Відродження з великою силою проявилася у працях чеського педагога XVII ст. Я.А. Коменський. Усе своє життя він присвятив пошуку найефективніших методів навчання дітей. Головною задачею методу – навчити найбільш простим і доступним, коротким і легким шляхом. Метод виступає як мистецтво. Вперше Я.А. Коменський широко і конкретно висвітлив питання про педагогічне мистецтво вчителя, яке вимагає гуманного відношення до дитини, енциклопедичних знань, високої культури вчителя.

Я.А. Коменський сформулював новий погляд на вчителя «а найкращі з-поміж людей нехай будуть учителями ...». Він у своїх поглядах виокремлював якості особистості вчителя, а саме: учитель повинен любити свою справу; високо оцінювати власну педагогічну діяльність (остерігатись низької думки про себе); вчителі мають бути прикладом для учнів в одязі і в харчуванні; лінощі, пасивність, бездіяльність несумісні із учительською професією, вони послаблюють дух педагога; школа не повинна дозволяти собі, щоб у її стінах перебував вчитель недбайливий, неохайний, який схильний до пиятики, непристойних висловлювань [4, с. 155-164].

Великої майстерності вимагав від педагога Ж.-Ж. Руссо. Педагогічна майстерність має будуватися на глибокому вивченні індивідуальних особливостей дитини. Лише ці знання дозволяють знайти прийоми виховання, передбачати результати виховного процесу. Систематичний виклад своєї педагогічної програми Ж.-Ж. Руссо зробив у творі «Еміль, або Про виховання». Ж.-Ж. Руссо був переконаний, що мистецтву виховання можна навчитись. Він вважав, що необхідною умовою мистецтва є талант, обдарованість та здібності вихователя.

Швейцарський педагог Й.Г. Песталоцці свій метод називав мистецтвом тому, оскільки він дозволяє розумно побудувати навчально-виховний процес. Педагог-майстер, за Песталоцці, це вчитель, який постійно самовдосконалюється і рухається вперед. Найбільш важливою рисою педагога вважав Песталоцці – це любов до дітей, яка іноді може замінити навіть талант та підготовку вчителя. Запропонований педагогом підхід до виховання і навчання дітей мав індивідуальний характер, на той час це було новизною.

Ідеї Й.Г. Песталоцці розвинув німецький педагог А. Дістервег. Я.А. Коменський та Й.Г. Песталоцці під педагогічною майстерністю розуміли *метод*, а А. Дістервег вважав здатність вчителя розвивати активність дітей. Джерелом є не методика, а особистість педагога та безпосередній вплив на дитину.

А. Дістервег обґрунтував розвиваючий метод навчання, який орієнтований на активність і самостійність учнів. При такому методі вчитель веде заняття у діалогічній формі, коли запитання задаються як з боку вчителя, так і з боку учнів. Цей метод вчить дитину вільно мислити («Поганий вчитель повідомляє істину, хороший вчить її знаходити») [5].

Питання педагогічної майстерності вчителя знайшли своє відображення у творчості Т. Шевченка, І. Франка, П. Грабовського, Л. Українки, М. Коцюбинського, В. Короленка. Їх спадщина містить поради, рекомендації, спрямовані на удосконалення професіоналізму вчителю. На їх думку, вчитель-майстер повинен не тільки любити дітей, досконало знати свій предмет, методику його викладання, а й бути обізнаним в інших науках, літературі і мистецтві.

Під змістом «педагогічної майстерності» М. Пирогов – вбачав різноманітність засобів навчання та ефективність їх використання. Ступінь майстерності вчителя педагог оцінював за певними принципами і перш за все за такими, як педагогічна творчість, вміння правильно об'єднати та ефективно використати наочність та слово, постійно враховувати індивідуальні особливості дітей. Пирогов ставив високі вимоги до вчителя, відзначаючи, що висока моральність педагога є основою моральності дитини [10].

М. Пирогову належить ініціатива створення вчительських семінарій. Він вбачав джерело росту педагогічної майстерності вчителів у їх колективній творчості (наради, курси, з'їзди).

Він висуває ряд вимог до вчителя: кожний учитель повинен мати достатню загальну і спеціальну підготовку; він повинен стояти вище в моральному і загальному культурному відношенні; повинен прагнути до вдосконалення педагогічної майстерності: «Яку б систему не обрали і як би вміло не було складено статут, якими б добрими не були інструкції і програми, все-таки весь успіх справи залежить від особистості» [6, с.106]

Мистецтво навчання та виховання, за К. Ушинським, має опиратись на наукову основу, на знання психології дитини. За його переконанням, вчитель стає творцем особистості дитини тоді, коли пізнає закони її розвитку, глибоко знає психологію, має високий рівень методичної майстерності.

М.П. Драгоманов – видатний український вчений-просвітитель, вважав, що рівень педагогічної майстерності вчителів залежить від педагогічної майстерності керівника навчального закладу.

Про важливість розв'язання даної проблеми доводила С. Русова. Великого значення вона надавала спеціальній освіті, розвитку української мови, педагогічному досвіду, врахуванню індивідуальних особливостей дітей. Педагога вона вважала центральною постаттю в освітньому процесі. Тільки досвідчений, щасливий, незалежний, а не змучений нестатками та безправний учитель, принесе користь і учням, і їхнім батькам. На думку С. Русової, мало ще мати вихователів з відповідною науковою підготовкою, треба, щоб усе громадянство розуміло велику вагу виховання й утворювало найкращі для цього умови [6].

Проблема педагогічної майстерності вчителя займає значне місце у творчості видатного педагога ХХ століття А.С. Макаренка. Він створив систему і розробив принципи організації творчого педагогічного колективу. Найважливішими складовими професійної майстерності вважав педагогічний такт, професійні знання, передовий педагогічний досвід, гуманне ставлення до дитини.

У статті «Про мій досвід» А.С. Макаренко пише: «педагогічна майстерність – зовсім не проста справа ... Я став дійсним майстром тільки тоді, коли навчився говорити «іди сюди» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, фігури, голосу. І я тоді не боявся, що хтось до мене не підійде або не відчує того, що потрібно. Майстерність – це те, чого можна досягти» [8, с.262.]

Великий гуманіст ХХ ст. В. Сухомлинський переконливо доводив, що сутність педагогічної майстерності полягає в умінні впливати на свідомість та почуття дітей, глибоко проникати у духовний світ кожного вихованця, використовуючи найефективніші методи та прийоми навчання.

Сучасний педагог І. Зязюн доводить, що педагогічна майстерність базується на гуманістичній позиції педагога в спілкуванні зі студентами, у створенні середовища співробітництва і взаємоповаги. Оволодіння комунікативними вміннями здійснюється поступово [3].

І. Зязюн під педагогічною майстерністю виділяє – комплекс властивостей та якостей особистості вчителя, котрі забезпечують високий рівень організації його професійної діяльності [3]. Він зазначає, що *професійні знання* – це основа становлення професійної майстерності. Воно складається зі знання предмета викладання, його методики, педагогіки і психології. Рівень професійного знання оцінюється рівнем узагальненості всіх часткових знань, глибиною засвоєння, вмінням використовувати їх на практиці репродуктивно і творчо. Тому кожне лабораторне заняття з педагогічної майстерності передбачає аналіз основних теоретичних положень, оскільки без розуміння сутності своєї діяльності професійного вміння не набути.

І. Зязюн виділяє провідні здібності до педагогічної діяльності: *комунікативні* (повага до людей, доброзичливість, товариськість); *перцептивні* (професійна передбачуваність, емпатія, педагогічна інтуїція); *динамічні* (здатність до вольового впливу і логічного переконання, до рефлексії); *емоційно-почуттєві* (здатність володіти собою і вибудовувати педагогічну дію на позитивних почуттях); оптимістичного прогнозування. Ці здібності утверджуються засобами педагогічної техніки [3].

Отже, майстром можна стати на основі самостійної практичної діяльності, коли молодий педагог прагне до всього нового, самостійно поповнює запас своїх

знань, наполегливо опановує новими досягненнями педагогіки та методик, систематично аналізує свою діяльність та діяльність інших педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васянович Г.П. Педагогічна етика : Навч. методич. посібник / Г.П. Васянович. – Львів, «Норма», 2005. – 344с.
2. Дубасенюк О.А., Семенюк Т.В., Антонова О.Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної професії : Монографія / О.А. Дубасенюк, Т.В. Семенюк, О.Є. Антонова. –Житомир. Житомирський держ. пед. ун-т, 2003. – 192 с.
3. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 309 с.
4. Коменский Я.А. Законы хорошо организованной школы : [Избр. пед. соч. : В 2-х т.] / Под ред. А.И. Пискунова (отв. ред.) и др. / Я.А. Коменский. – М. : Педагогика, 1982. – Т.ІІ. – 576 с.
5. Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва : навч. посіб. для студ. пед. закладів / Володимир Кравець. – Тернопіль, 1996. – 436 с.
6. Кравець В. Історія української школи і педагогіки / Володимир Кравець. – Тернопіль, 1994. – 386 с.
7. Лавріненко О.А. Історія педагогічної майстерності : Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко. – К. : Богданова А.М., 2009. – 328 с.
8. Макаренко А.С. Педагогічні твори / А.С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1953.
9. Основы педагогического мастерства / Под ред. И.Я. Зязюна. – К. : Вища школа, 1987. – 208 с.
10. Пирогов М. Избранные педагогические сочинения / М. Пирогов. – М., 1985. – 496 с.